

SLOVENSKA NAREČJA

Čeprav je slovenski jezik po številu ljudi, ki ga govore, med najmanjšimi slovanskimi jeziki, saj ga za medsebojno sporazumevanje uporabljata le okoli 2 milijona Slovencev, pa je v narečnem pogledu nedvomno najbolj razčlenjen med njimi. Po opisu in klasifikaciji Frana Ramovša v knjigi *Dialekti* ima več kot 40 narečij in izrazitejših govorov, porazdeljenih na sedem dialektičnih baz, od katerih vsaka obsega po več narečij; v širšo enoto, nekak interdialekt, jih družijo podoben slušni vtis, čeprav se sicer med seboj lahko zelo ločijo. Te baze so: koroška, primorska, rovtarska, gorenjska, dolenska, štajerska, panonska. Slovenski jezik je glede narečij in silno pestrega razvoja celo bogatejši in zanimivejši kot veliki ruski jezik.

Vse to je rezultat dolgega zgodovinskega razvoja, ki so ga usmerjali in določali mnogi notranji in zunanji činitelji, od katerih nekatere lahko samo slutimo. Zdi se, da je eden najpomembnejših bila naselitev Slovencev z dveh strani in verjetno z različnimi slovanskimi plemeni: od severa preko Karpatov in od jugovzhoda ob Savi in Dravi navzgor. V tej dvojnosti naseljevanja je morda klica najstarejše narečne členitve slovenskega jezika, ki pa se je jasno izrazila šele v 12./13. stoletju. Drugi činitelj narečne členitve je bil morda v tem, da so se inovacije, ki so imele svoje žarišče nekje na današnjem srbohrvatskem jezikovnem ozemlju, širile seveda tudi preko teh meja na današnje slovensko ozemlje, vendar niso zajele vsega, temveč samo njegov jugovzhodni, zemljepisno pristopnejši del, ustavile pa so se ob Pohorju, Savinjskih in Kamniških Alpah, Karavankah in Julijskih Alpah; preko teh jih promet in medsebojno občevanje nista mogla razširiti.

Zemljepisne razmere, za katere so značilna mnoga visoka gorovja in hribovja, prometne poti in smeri, utrjene že v predсловanski dobi, zgodnja upravno-politična razdelitev slovenske zemlje in njen zgodovinski razvoj, cerkveno-upravna organizacija prafara in kasnejših fara so bili gotovo tudi činitelji, ki so narečno členitev slovenskega jezika pospeševali in po svoje oblikovali na manjše narečne enote, narečja in govore.

V neki dobi so na slovensko narečno členitev začeli nedvomno vplivati tudi medsebojni stiki med osnovnimi zelo razločujočimi se narečji, in sicer v tem smislu, da so ob stičiščih začeli nastajati prehodni govori kot povezovalni členi med prvotno zelo različnimi narečji.

Od 12. stoletja naprej je slovenska zemlja postajala področje novih kolonizacij, pri katerih so bili deloma udeleženi tudi neslovanski kolonisti, zlasti Nemci. Nastajali so izolirani otoki neslovenskega prebivalstva sredi slovenskega. Neslovensko prebivalstvo se je seveda v stoletjih naravne asimilacije poslovenilo, vendar so ostali sledovi njegove govorice kot narečne posebnosti — glasoslovne in besedne — v današnji slovenski govorici teh krajev (Podbrdo, Nemški Rut itd.).

Stalni, še danes živi činitelj slovenske narečne členitve pa je sosedstvo slovenskega jezika z neslovenskimi jeziki: nemškim, furlanskim, italijanskim in madžarskim. Sledovi tega sosedstva ter v preteklosti in sedanosti živih stikov med Slovenci in temi narodi so se globoko vtisnili v slovenski jezik in po svoje

vplivali na njegovo narečno podobo: poznajo se zlasti v besedni in stavčni melodiji, v besednem zakladu, v sintaksi, deloma celo v glasoslovju.

Pomembno mesto pri drobljenju slovenskega jezika na narečja in govore je imelo razvojno zaostajanje obrobnih, bolj odmaknjenih in prometno manj živahnih, ter hitrejši razvoj centralnih, prometno in kulturno bolj razgibanih področij. Tako se je zgodilo, da so danes razlike med zemljepisno najbolj oddaljenimi slovenskimi narečji tolikšne, da bi se prebivalci med seboj težko razumeli, če jim pri tem ne bi pomagal vsem skupni slovenski knjižni jezik, ki jim omogoča sporazumevanje.

Deloma so na narečno členitev vplivali tudi turški vpadi, zaradi katerih se je prebivalstvo južnih krajev umikalo na sever, na njihova mesta pa so prihajali begunci iz Like, Bosne in Dalmacije. Ti so se pomešali s preostalim slovenskim prebivalstvom in v stoletjih izoblikovali novo govorico, v kateri se mešajo slovenski in srbohrvatski jezikovni elementi.

Zanimivo je, da slovenske reke na narečno členitev slovenskega jezika niso vplivale, pač pa gorovja, hribovja in gozdovi, tudi če so bili v nižini. Najvažnejši diferenciacijski činitelji pa so bile stare, trajnejše fevdalne in cerkvene meje, ki so za dolga stoletja usmerjale gibanje prebivalstva na določenih zemljepisnih področjih.

V kolikšni meri je narečno členitev pospeševala tudi eventualna absorpcija predslovenskega prebivalstva, romaniziranih Keltov in Ilirov, je seveda težko reči, čeprav verjetno tudi ta činitelj ni bil brez vpliva nanjo.

Današnja slovenska narečja in govori se med seboj najbolj ločijo v dolgem in kratkem vokalizmu. Že samo število dolgih vokalnih fonemov je v slovenskih narečjih zelo različno in se giblje med 3 in 13. Seveda se tudi sistemi dolgih vokalnih fonemov iz narečja v narečje spreminjajo. Razen podjunskega narečja, ki ima v dolgih zlogih še danes nosne samoglasnike kot zastopnike psl. nosnikov, imajo vsi drugi same ustne dolge samoglasnike. Velika večina slovenskih narečij ima sisteme, ki jih sestavljajo monoftongi in diftongi različnih kvalitete in barve (*ia, ie, ei, ai, ua, uo, ou, au* itd.). Monoftongični samoglasniški sistemi, kakršen je značilen za gorenjski dialekt in po njem tudi za slovenski knjižni jezik, so v slovenskih narečjih redki in so povsod nastali z monoftongizacijo starejših diftongov. Več teritorialno oddaljenih narečij ima podobne ali celo enake samoglasniške sisteme; ob podrobnem pregledu pa zlahka ugotovimo, da se taka narečja med seboj vendarle zelo ločijo, ker ima vsako od njih posebno pogostnost in razvrstitev posameznih dolgih samoglasnikov. To priha od tod, ker so se pogosto isti psl. samoglasniki v različnih narečjih razvijali v različnih smereh ali pa so različni psl. samoglasniki v več narečjih dali enake rezultate.

Rezijansko narečje ima v sistemu samoglasnikov poleg navadnih še posebno vrsto, artikulacijsko doslej še ne dovolj pojasnjenih; raziskovalec tega narečja, Baudouin de Courtenay, jih je imenoval »lufferfüllte Vokale«, Fran Ramovš pa »zasopli vokali«.

Podobno kot v dolgem vokalizmu se slovenska narečja med seboj zelo ločijo tudi v kratkem. Tudi ta se je razvijal na zelo različne načine in tako še povečal narečne razlike. Diferenciacija kratkih samoglasnikov je v slovenskem jeziku v glavnem kasnejša od osnovne diferenciacije dolgih samoglasnikov, kajti izraziteje se pričena javljati od 15. stol. naprej, popolnoma pa se razvije šele v 18. stoletju. Povezana je z redukcijo ali slabenjem kratkih samoglasnikov, kar je za slovenski jezik še posebej značilno. Poleg popolne onemitve posebno

visokih *i*, *u* in *jata* v zadnjih zlogih in v bližini sonornih soglasnikov, kar je značilno za velik del centralnih slovenskih narečij (*véverica* > *véverca*, *véverici* > *véverc*, *sekírica* > *skírca*, *sekírici* > *skírcc* itd.), je treba v tej zvezi omeniti zlasti *akanje*, ki je v raznih narečjih zavzelo različen obseg: disimilacijsko *akanje*, *akanje* v ponaglasnih zaprtih zlogih ali popolno *akanje*, kjer je vsak kratek o prešel v *a*, ne glede na to, ali je poudarjen ali nepoudarjen (*šilo* > *šila*; *kosmât* > *kasmât*, *koš* > *kâš*).

V nekaterih narečjih, npr. v gorenjskem, pa je razvoj šel po drugi poti: namesto v *a* je vsak predakcentski *o* prešel v *u* (*bogât* > *bugât*). Precej pa je tudi govorov, kjer je vsak nepoudarjeni *o* prešel v polglasni *ə* (*kopîto* > *kəpîtə*). Tak razvoj je npr. značilen za Zgornjo Savinjsko dolino. Seveda je zaradi takih razvojev pogostnost in razvrstitev posameznih kratkih samoglasnikov v slovenskih narečjih zelo različna. V narečjih, kjer je npr. kratki *e* prešel v *a* (Breginj, Rož), je pogostnost glasu *a* zelo porasla (*nesetè* > *nasatè*, *nesèm* > *nasàm*), medtem ko se je v drugih (Horjul in drugod), kjer je kratki *e* prešel v *i*, zelo povečalo število *i*-jev, obakrat pa na račun zmanjšanja pogostnosti nekdanjega *e* (*pečí* > *pičí*, *sedéla* > *sidéla*, *nésem* > *nésim*). Glasoslovni pojavi, ki jih v slovenski dialektologiji označujejo z izrazi *akanje*, *ukanje*, *ikanje*, *e*-jevsko *akanje*, prehajanje vseh kratkih vokalov v *ə* itd., so slovenski jezik razdrobili na mnoga narečja in govore.

Slabjenje kratkih samoglasnikov ni bilo v vseh slovenskih narečjih enakomerno. Nekaterih narečij se redukcija skoraj ni dotaknila, vsaj ne v tem smislu, da bi samoglasniki v večjem obsegu onemevali. Med take spadajo zlasti narečja po vzhodnem Štajerskem in v Prekmurju, na drugi strani pa v južni Beli Krajini, torej tam, kjer se slovenski jezik stika s srbohrvatskim. Nekatera druga, posebno centralna narečja, pa so do skrajnosti z reducirala glasovni obseg besed, posebno končne zloge. Slovenski jezik, slovenska narečja, so tuju težko razumljiva prav zaradi pogoste onemitve kratkih samoglasnikov in sploh sprememb, ki so prizadejale vse kratke samoglasnike. Ta pojav je poleg diftongizacije dolgih samoglasnikov za slovenski jezik še posebej značilen in je vir mnogih težav tudi pri normiranju in uveljavljanju enotne slovenske knjižne izreke.

Po XI. stol. je na področju slovenskega jezika prišlo do več sprememb besednega naglasnega mesta, vendar nobena od njih ni zajela celotnega področja, temveč samo njegov večji ali manjši del.

Na največjem ozemlju se je uveljavil premik naglasa s končnega kratkega zloga na prednaglasni kratki samoglasnik (*ženà*, *nogà* > *žéna*, *nóga*). Ta premik je znan vsem osrednjim, vzhodnim, jugozahodnim in večjemu delu severnih slovenskih narečij, ni pa se uveljavil v delu koroških in v skrajnih zahodnih slovenskih narečjih (rožansko, rezijansko, tersko, nadiško); ta so staro naglasno mesto ohranila podobno kot čakavščina ali ruščina (*ženà*, *nogà*). Današnji novo naglašeni samoglasniki kažejo, da se je ta premik naglasa na področju slovenskega jezika širil postopoma, tod prej, tam kasneje, kar je k že obstoječim narečnim razlikam prispevalo nove, mlajše.

Na manjšem ozemlju in prav tako postopoma kot premik na naglasno kračino se je razširil premik na prednaglasni polglasnik, kakršnega razen že prej imenovanih narečij ne poznata tudi gorenjsko in dolenjsko narečje (*maglà* > *mègla*).

Medtem ko sta ta dva premika zajela razmeroma široka in strnjena področja slovenskega jezika, pa se je premik naglasa s padajočega dolgega

končnega, zlasti odprtega zloga za en zlog proti začetku besede spočel na več ločenih področjih slovenskega jezika (Rezija, Zilja; Podjuna, zgornja Savinjska dolina; Poljanska dolina, Črni vrh z okolico, severna Bela Krajina in okolica Osilnice ob Kolpi): *okô* > *òko*, *golôb* > *gôlob*. Tudi ta premik ni povsod istočasen, o čemer nam govore refleksi prvotno in drugotno naglašanih samoglasnikov, ki so za vsako narečje specifični, zato pomeni nov prispevek k narečni členitvi slovenskega jezika.

Eno samo slovensko narečje, poljansko, je izvedlo tudi premik akcenta z dolgega padajočega sredinskega zloga za en zlog proti začetku besede (*pomârânča* > *pomàranča*). Ta premik mora biti mlad, kajti kot sled nekdanjega naglasa je še vedno ohranjena nenaglašena dolžina, kakršne sicer ne pozna in tudi ne trpi nobeno drugo slovensko narečje, ker je proti osnovnemu načelu slovenskega jezika, da je namreč dolžina možna samo pod naglasom.

Narečno raznolikost sta povečala še dva premika: premik z dolgega akutiranega zloga za en zlog proti koncu besede (*bábica* > *babíca*), ki je značilen za vzhodne koroške govore, in premik s prvotno dolgega akutiranega končnega zloga za en zlog proti začetku besede (*živím* > *živim*), ki se je razširil v delu belokranjskih govorov verjetno pod vplivom srbohrvaščine šele potem, ko je po izgubi intonacijskih opozicij akut že prešel v cirkumfleks.

Slovenski dialekti pa se med seboj ločijo tudi po stopnji morfologizacije naglasa. Ta je rezultat analogične posplošitve naglasa osnovne oblike na vse ali večino pregibnih oblik iste besede. Tudi glede tega so med posameznimi področji slovenskega jezika velike razlike, povsod pa se bolj ali manj jasno kaže težnja po taki morfologizaciji naglasnega mesta (npr. *žêna*, *žené*, *žêni*, *ženó* : *žêna*, *žêne*, *žêni*, *žêno*).

Nadalje je močno vplivala zlasti na akustični vtis posameznih slovenskih narečij slovenska besedna *intonacija*. Slovenski jezik v dolgih zlogih pozna *fonološke intonacijske opozicije*; vendar take opozicije pozna le večina koroških, gorenjskih, dolenjskih, obsoških, beneških in del belokranjskih govorov. Druga narečja in govori pa so fonološka nasprotja v dolgih zlogih odpravila, in sicer najprej v končnih besednih zlogih, končno pa še v notranjih in začetnih. Intonacijskih nasprotij tako ne poznajo vzhodni koroški, štajerski, prekmurski, vzhodni dolenjski (posavski), notranjski, istrski, kraški, briški, rezijanski in večina rovtarskih govorov.

Medtem ko je večji del slovenskih narečij odpravil fonološko intonacijsko nasprotje celo na dolgih vokalih, pa so jih horjulsko narečje in del vzhodnih koroških govorov naknadno razvili celo na kratkih naglašanih samoglasnikih, tako da imamo tod podoben intonacijski sistem kot v srbohrvaškem jeziku; tudi nastanek kratkih akutov je tako kot v srbohrvaščini povezan s premaknitvijo naglasa za en zlog proti začetku besede.

Še bolj zanimiva intonacijska kvantitetna sprememba je značilna za del briških govorov, kjer je zaradi onemitve končnih vokalov prišlo do *slovenske dialektične metatonije*, ki se kaže v spremembi intonacije in podaljšanju osnovnega samoglasnika.

Narečno členitev slovenskega jezika so povečale tudi nekatere *kvantitetne spremembe*, ki niso obsegle vsega teritorija slovenskega jezika, temveč samo nekatera njegova ožja ali širša področja.

Dolgi akut, ki se je v južni slovanščini že zelo zgodaj skrajšal, se je kasneje v večini slovenskih dialektov v nezadnjih zlogih zopet podaljšal, medtem ko se v prekmurskem, prleškem in južnem belokranjskem narečju (tako kot v srbo-

hrvaščini) to ni zgodilo. Od tod kvantitetna razlika med npr. prleškim *brèza* in gorenjskim *bréza*.

Nekateri slovenski govori (horjulski, cerkljanski itd.) so skrajšali vse ali del nekdanjih dolgih *i*-jev in *u*-jev, zaradi česar so taki govori dobili poseben ritmični značaj, podoben tistemu, ki ga imajo tudi govori, ki so skrajšali dolge diftonge (*řiba*, *mùxa*).

Medtem ko večina slovenskih govorov ne trpi kratkih naglašanih samoglasnikov v začetnih ali sredinskih zlogih večzložnih besed, pa so nekateri govori take samoglasnike dobili tudi tako, da so izvedli nekatere akcentske premike, o katerih sem govoril zgoraj (*okô* > *òko*, *ženà* > *žèna*; *məglà* > *mègla*).

Najbolj razširjena kvantitetna sprememba v naših narečjih pa je podaljšanje kratkih naglašanih končnih samoglasnikov (*bràt* > *brát*). Značilna je zlasti za velik del štajerskih govorov, vsaj deloma pa se je uveljavila tudi drugod, zlasti v primorskih in istrskih govori. Tu je torej prišlo do odprave *fonološke kvantitetne opozicije*, ki je sicer za osrednja in severna slovenska narečja kakor tudi za slovenski knjižni jezik normalna.

Del slovenskih govorov je verjetno pod vplivom italijanščine in furlanščine zabilisal kvantitetno razliko med prvotno dolžino ter naglašeno in nenaglašeno kračino, tako da imajo enotno neizrazito kvantiteto (rezijanščina, tržaški govor!) v naglašanih in nenaglašanih zlogih.

Vse omenjene kvantitetne spremembe kot tudi za vsako narečje značilno relativno razmerje med dolžino in kračino seveda ustvarjajo tiste specifičnosti vsakega narečja in govora, ki jim navadno pravimo govorni ritem. Ta pa je v slovenskih narečjih zelo spremenljiv.

K narečni členitvi slovenskega jezika je seveda prispeval tudi razvoj *praslovanskega soglasniškega sistema* na slovenskem jezikovnem področju.

Zelo široko področje zahodno od črte Kranj—Ljubljana je izgubilo velarni zapornik *g*; ta se je spirantiziral v *ɣ*, na skrajnem zahodu pa je najprej prešel v *h* ali celo onemel. Na zahodu samo južni istrski slovenski govori tega pojava ne poznajo, pač pa je razširjen bodisi kot *ɣ* bodisi kot *h* tudi skoraj po vsem Koroškem do Podjune in ponekod celo po jugovzhodnem Gorenjskem in po delu Bele Krajine (Stari trg ob Kolpi).

Velike spremembe so doživeli tudi psl. *n'*, *l'* in *t'*. Glas *t'* je kot *t'/ć* ohranjen samo še v nekaterih zahodnih in južnih slovenskih govori (npr. Breginj, obsoško narečje), medtem ko je povsod drugod otrdel v *č*. Na širokem področju zahodnih, severnih in skrajnih vzhodnih in južnih govorov (Primorska, Koroška, Prlekija, Prekmurje, južna Bela Krajina) pa je ohranjen še palatalni *ń*. Drugod je ali otrdel v *n* (gorenjsko narečje) ali prešel v nazalni *ĩ* in nato naprej v čisti *ĩ* ali pa razpadel v sestavna artikulacijska elementa, torej v *ĩn* (*końa* > *kona*, *końa*, *końna*). Nekaj podobnega se je v slovenskih narečjih dogajalo z *l'*, ki se narečno tu in tam na zahodu še govori, drugod pa je prešel bodisi v *il* (rovatarski, nekateri dolenski, vzh. gorenjski govor!) bodisi v *l* bodisi v *j*. Na precejšnjem področju (npr. na Koroškem, Gorenjskem, Cerkljanskem in Notranjskem) se je razvila *sekundarna palatalizacija* slovenskih velarov *k g x* pred sprednjimi samoglasniki. Rezultati te palatalizacije so v različnih narečjih različni: najpogosteje govore danes zanje *č*, *ĩ*, *š* (*roče*, *noje*, *oreše*), medtem ko se zlasti po Notranjskem slišijo starejši še palatalni glasovi *t'/c'*, *ĩ*, *x*. V črnovrškem narečju so stari mehkonebniki v položaju pred sprednjimi samoglasniki prešli v *ĩk*, *ĩɣ*, *ĩx* (*roke* > *roiķe*, *noje* > *noĩje*, *orexi* > *oreĩxi*).

Narečno razcepljenost slovenskega jezika je povečal tudi razvoj psl. velarnega *l*, ki je na širokem področju še ohranjen (npr. Horjul, zgornja Savinjska dolina, Notranjska itd.), drugod pa je prešel bodisi v *u/w/v* bodisi v srednji *l* (*iopáta*, *wopáta*, *vopáta*, *lopáta*).

Tudi glede razvoja psl. *u* slovenski jezik ni enoten: del slovenskih narečij, zlasti severni in deloma zahodni, je stari dvoustnični *u* ohranil, osrednja in del zahodnih narečij je ta fonem pozicijsko razvil v *w/v* npr. *woda* : *vem*, vzhodni, štajerski in belokranjski govor pa so bilabialni *u* spremenili v labiodentalni v tako kot srbohrvaščina. Nekateri zahodni, zlasti obsoški govori, pa so iz praslovanskega *u* razvili dvojico *u/b*, pri čemer se *b* govori pred sprednjimi samoglasniki (*bidn* = *vidim*).

Večina slovenskih narečij je zveneča *b* in *d* med samoglasniki ohranila. Nekateri slovenski govori, zlasti ob Soči in v Ziljski dolini na Koroškem, pa so ta fonema spirantizirali.

Razmeroma po širokem ozemlju slovenskega zahoda in vzhoda (Primorska, Istra, Prlekija, Bela Krajina) je končni *-m* prešel v *-n*, medtem ko je drugod stanje nespremenjeno (*vén* : *vém*, *znán* : *znám* itd.).

Večina slovenskih narečij je končne zveneče konzonante izgubila (*-b* > *-p*, *-d* > *-t*, *-g* > *-k*, *γ* > *x*, *-z* > *-š*, *-ž* > *-š*), v nekaterih narečjih pa se končni zveneči soglasniki še danes izgovarjajo zveneče (horjulski, poljanski, obsoški, ziljski itd.).

Del koroških govorov je *k* in *g* spremenil v grlova zapornika, v nekaterih govorih Soške doline pa je *f* prešel v *x*.

Tako imenovano slekanje, to je zlitje sičnikov in šumnikov v eno samo soglasniško vrsto (*c z s* in *č ž š* > *č, z, š*), je značilno za nekatere govore, ki so se razvili na osnovi slovenizacije tirolskih kolonistov (Podbrdo, Nemški Rut itd.).

V nekaterih prekmurskih govorih prehaja pripornik *j* v *d'/dž*, vsi končni *h* pa v *i* (*grah* > *graj*). Praslovanska skupina *dl* je ohranjena v delu koroških govorov (Ziljska dolina).

Že ta površni in nepopolni pregled razvoja slovenskega konzonantizma kaže, da je mnogo prispeval k razčlenitvi slovenskega jezika.

Dialektizacijo je seveda pospeševal tudi razvoj besednih oblik.

Precejšen del slovenskih narečij je izgubil srednji spol bodisi z maskulinizacijo bodisi feminizacijo nekdanjih nevter (Gorenjsko, Cerkljansko, Pohorje itd.). To je deloma fonetičnega deloma morfološkega izvora; važno vlogo je pri tem odigrala slovenska vokalna redukcija (akanje, prehod *e* > *a*!).

Slovenski jezik pozna dvojino. V celoti velja to le še v knjižnem jeziku in nekaterih slovenskih narečjih (vzh. Štajerska itd.), drugod pa se je dvojina zlasti v stranskih sklonih močno pluralizirala. V manjšem delu slovenskih južnih govorov se je dvojina verjetno pod vplivom srbohrvaščine že skoraj popolnoma izgubila (južna Istra, južna Bela Krajina).

Zanimivo je tudi stanje imenske sklanje v stranskih sklonih množine (daj., mest., or.). Medtem ko je v knjižnem jeziku in nekaterih narečjih stanje arhaično v tem smislu, da imajo moški in srednji samostalniki drugačne končnice kot ženski, je v velikem delu narečij po Štajerskem in Primorskem razvoj šel naprej in so se za vse samostalnike posplošile iste končnice, tod *-am/-ax/-ami*, tam *-em/-ex/-emi*, drugod pa *-im/-ih/-imi*. Stanje je torej podobno kot v nekaterih drugih slovanskih jezikih, ki so prav tako posplošili v pluralu eno samo vrsto končnic, npr. ruščina!

Slovenski jezik je narečno razcepljen tudi glede nedoločnika: del slovenskih narečij pozna tako imenovani dolgi nedoločnik, ki se je prvotno končeval na *-ti/-či*, drugi del pa kratki nedoločnik s končajem *-t/-č*. Od tega, kakšno obliko nedoločnika je narečje posplošilo, je odvisen njegov sedanji naglas, ki je v različnih narečjih različen in je tudi v knjižni izreki vir mnogih težav.

Večina slovenskih narečij je še do 15. stol. izgubila stari imperfekt in aorist, katerih funkcijo je prevzel glagolski vid. Rezijansko narečje pa posebno obliko imperfekta pozna še danes, le da je ta oblika dobila modalno funkcijo; aorist se je izgubil šele nedavno.

Diferentnih razvojev v slovenskem oblikoslovju je preveč, da bi jih bilo mogoče izčrpati v kratkem članku. Že iz teh skopih podatkov pa se vidi, da je tudi razvoj oblik veliko prispeval k že tako veliki narečni razčlenjenosti na področju slovenskega jezika.

Nekaj podobnega velja seveda tudi za besedišče, besedotvorje in sintakso. Zlasti veliki so razločki med besednimi zakladi slovenskih obrobni govora, saj so jih bogatili z mnogimi starimi in tudi mlajšimi izposojenkami iz nemščine, furlanščine, italijanščine, madžarščine in srbohrvaščine. Današnje razlike na področju besednega zaklada so med najbolj oddaljenimi narečji tolikšne, da bi se ljudje teh krajev brez posredovanja knjižnega jezika med seboj težko sporazumevali.

Vsak jezik, in tudi slovenski, je rezultat številnih zunanjih činiteljev in silno zapletenega zgodovinskega razvoja, je funkcija celotne materialne in duhovne zgodovine družbe, ki ga uporablja za svoje sporazumevanje.

Janez Sivec

UTRJEVANJE PRI JEZIKOVNEM POUKU

Resnice, da so rezultati jezikovnega pouka v osnovni šoli nezadovoljivi, ni mogoče zanikati. Saj bi nas takoj postavili na laž učenci, ki zapuščajo osnovno šolo. Njih jezikovno znanje, njih sposobnost izražati se v tekočem ustnem in pismenem jeziku je več kot skromna. Pa vendar je prav tako nemogoče zanikati resnico, da se je jezikovni pouk v osnovni šoli močno izboljšal. Cela vrsta člankov, predavanj in razprav o sodobnejših načelih jezikovnega pouka je prinesla v pouk materinščine novo kvaliteto.

Danes menda ni več treba prepričevati učiteljev slovenskega jezika, da je uspešen samo tisti jezikovni pouk, ki izhaja iz vsebinsko zaokroženega besedila. Najbolje je seveda, da je besedilo leposlovno, saj se samo tako lahko izognemo brezkrvnim in nemalokrat ponesrečeno skonstruiranim primerom. Prav tako je, mislim, prodrlo prepričanje, da jezikovni pouk ne more biti samostojen, ločen od besedila, ampak mora biti sestaven del celotne obravnave besedila. Proučevanje slovnice na posameznih, iz konteksta iztrganih stavkih, je samo še redek pojav v naših šolah. Govorili bi lahko samo o primernosti oziroma neprimernosti tekstov, na katerih obravnavamo slovnične zakonitosti. Bolj je pri ne-